

Redactioneel

“Er waren eens een Belg, een Nederlander en een Amerikaan....” Moppen over het (ingebeelde) verschil tussen Belgen en Nederlanders bestaan al zolang beide natiestaten bestaan. En daar zijn historische redenen voor. Zo konden de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden – die heel even op een artificiële manier verenigd waren in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) – het op politiek en religieus gebied niet met elkaar vinden. Dat heeft uiteindelijk geleid tot de Belgische onafhankelijkheid in 1830 en tot de daarbij horende politieke, levensbeschouwelijke en culturele verschillen.

België (en in het bijzonder Vlaanderen) en Nederland hebben echter, omwille van een gedeeltelijk gelijklopende geschiedenis, ook heel wat dingen met elkaar gemeen. Dat geldt niet in het minst voor het onderwijs, dat nota bene één van de aanleidingen was die tot de Belgische opstand en onafhankelijkheid hebben geleid. Immers, de Zuidelijke, overwegend katholieke Nederlanders waren het absoluut niet eens met de bemoeizuchtige onderwijspolitiek van Willem I, die overgoten was met een protestants sausje.

Het politieke belang van onderwijs blijkt eveneens uit de verschillende ‘schoolstrijden’ die zowel in Nederland als in België werden gevoerd. Inzet was in beide landen de vrijheid van onderwijs en de overheidssubsidiëring die hier toe al dan niet gepermitteerd of zelfs noodzakelijk was. De vrijheid van onderwijs werd in Nederland expliciet vermeld in de herziene grondwet uit 1848. In 1917 werd, naast deze onderwijsvrijheid, ook de financiële overheidssteun voor bijzondere scholen vastgelegd (huidige artikel 23). Ook in België werd de vrijheid van onderwijs grondwettelijk vastgelegd, met name in artikel 17 van de Grondwet uit 1831. Met het schoolpact uit 1958 werd de overheidsfinanciering van vrije scholen vastgelegd en deze financiering werd in 1988 eveneens grondwettelijk verankerd (huidige artikel 24).

Zowel in België als in Nederland heeft de vrijheid van onderwijs geleid tot een onderwijssysteem waarin zowel ‘openbare’ of ‘officiële’, als ‘vrije’ of ‘bijzondere’ scholen, die vaak (maar niet altijd) een confessionele grondslag hebben, door de overheid erkend en gesubsidieerd kunnen worden. Lange tijd ging het bij de schoolstrijden voornamelijk om katholieken, protestanten, liberalen en socialisten. Een aantal decennia geleden kwamen daar ook moslims bij en werd ook de islam ingepast in reeds bestaande structuren. Voor Nederland betekende dit dat er naast katholieke en protestantse scholen ook islamitische

scholen zijn. In Vlaanderen hebben leerlingen in het officieel (cf. Nederland: openbaar) onderwijs het grondwettelijk recht op onderwijs in één van de zeven erkende erediensten – waaronder sinds 1974 ook de islam – of in de niet-confessionele zedenleer.

De beide samenlevingen zijn de voorbije decennia sterk veranderd, onder andere door de secularisering en de gediversifieerde bevolkingssamenstelling. De mogelijkheid om bijzonder of vrij onderwijs binnen de religieuze of levensbeschouwelijke traditie te organiseren, is gebleven. Maar de nadruk op het belang dat kinderen leren omgaan met religieuze diversiteit nam toe: onderwijs moet ook investeren in het leren over andere religies en levensbeschouwingen.

In dit themanummer van *Religie & Samenleving* vertrekken we vanuit het gegeven dat zowel in Nederland als in Vlaanderen het aantal moslimleerlingen de laatste decennia sterk is toegenomen. Zowel onderwijs over de islam als wereldreligie, als confessioneel onderwijs binnen de islam, heeft een plaats kunnen krijgen binnen reeds bestaande structuren. Desondanks wordt er vaak in termen van spanningen gesproken als het gaat om onderwijs over en in de islam. Maar hoe terecht is dat? Tegen welke historische, staatsrechtelijke achtergronden dienen we de vaak verhitte discussies over islamonderwijs in en over islam in Nederland en Vlaanderen te begrijpen? Wat zijn de ervaringen van docenten en lerarenopleiders? Welke spanningen zien zij en hoe vatten zij deze aan in hun lessen? Hoe worden leraren voorbereid om lessen in en/of over islam te geven?

In deze bundel gaan we, aan de hand van zowel theoretisch als eerder praktisch georiënteerde bijdragen, op zoek naar manieren waarop er in Vlaanderen en Nederland les wordt gegeven in en over de islam. We gaan dit na voor zowel officiële/openbare als op vrije/bijzondere (katholieke; protestants-christelijke, islamitische) scholen. Na een inleidende tekst, waarin Welmoet Boender en Leni Franken de organisatie van het godsdienstonderwijs in Vlaanderen en Nederland toelichten, verkent de Leidse religiewetenschapper Markus Davidsen de mogelijkheden van een kerncurriculum godsdienst-levensbeschouwing voor openbare en bijzondere scholen – een kerncurriculum waarin ook volop aandacht is voor kennis over de islam. In Vlaanderen komt de nadruk op zingeving en omgang met diversiteit onder meer tot uitdrukking in de ontwikkeling van lesmateriaal waarin ‘interlevensbeschouwelijke competenties’

centraal staan. De Vlaamse historicus en theoloog Jeroen Hendrickx laat zien hoe het pedagogisch concept van de katholieke dialogescholen dit uitwerkt.

Inzoomend op de realiteit van het klaslokaal, buigt Marcel Elsenaar zich vanuit zijn ervaring als docent en scholenbegeleider over de manier waarop onderwijs over de islam een plek krijgt op Nederlandse christelijke confessionele scholen. Ook de Nijmeegse promovendus Kamel Essabane roept docenten op, ditmaal in de context van islamitische basisscholen, om oog te hebben voor de beleving van de leerling. Hij laat zien dat centrale pedagogische modellen die veelvuldig gebruikt worden in het onderwijs, een islamitische evenknie hebben. Ook doet hij een aantal concrete voorstellen om moslimleerlingen en docenten vanuit hun westers-islamitische hybride identiteit te laten navigeren binnen de Nederlandse en Vlaamse samenleving en de islamitische tradities. Hogeschooldocenten en lerarenopleiders Mohammed El Fadili en Mourad El Meziani gaan in op de manier waarop Vlaamse toekomstige lesgevers godsdienst/levensbeschouwing worden opgeleid om in een gedi-versifieerde groep les te geven over en in de islam. We sluiten af met een boekbespreking door de Vlaamse islamitisch pedagoge Naïma Lafrarchi van een recent verschenen Engelstalig naslagwerk over islamitisch onderwijs in Europa. Hierin wordt duidelijk dat de vragen die wij hier opbrengen niet alleen in Nederland en Vlaanderen worden gesteld, maar ook elders in Europa bijzonder actueel zijn.

De meeste bijdragen uit deze bundel werden gepresenteerd op het symposium *Islam in het Vlaamse en Nederlandse onderwijs* dat op 18 november 2022 werd georganiseerd aan de Universiteit Antwerpen, met de ondersteuning van UCSIA, Centrum Pieter Gillis, en de Vrije Universiteit Amsterdam. We hopen dat niet enkel deze studiedag, maar ook deze bundel die eruit is voortgevloeid, inspirerend kunnen zijn en aanleiding kunnen geven tot verdere reflectie, discussie en samenwerking. Niettegenstaande de cliché-moppen die er over Vlamingen en Nederlanders bestaan, kunnen we het allicht op heel wat punten met elkaar vinden en blijvend van elkaar leren.